

Cap al cinquantenari del “Manifest de Prada”

Oriol Ramis^{1,2}, Ferran Sabaté^{1,3}

¹Societat Catalana del Diccionari Enciclopèdic de Medicina (SocDEMCAT). Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. Barcelona; ²EPIRUS CSS SLU. Barcelona; ³Societat Catalana d’Història de la Medicina. Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. Barcelona.

Introducció

L’agost del 1973 es desenvolupà a la Universitat Catalana d’Estiu un seminari sobre l’ús del català en les disciplines científiques. Les seves conclusions i recomanacions es coneixen com el “Manifest de Prada” i proclamava, o recordava, el dret d’ús de la llengua pròpia en l’àmbit científic i també, i potser sobretot, la responsabilitat moral en la seva utilització en uns registres lingüístics on s’hi renuncia fàcilment davant d’altres llengües considerades de més prestigi o de més difusió.

Aquest breu article té tres objectius. Primer, reproduir el “Manifest” perquè ha esdevingut un text de consulta¹ difícil de trobar; segon, aportar alguns comentaris sobre la vigència o l’obsolescència dels seus plantejaments, i tercer –i per a nosaltres el més important–, proposar un debat sobre la utilització del català per part dels treballadors científics en el camp de les ciències de la vida i de la salut, ara i aquí.

El context del “Manifest de Prada” de 1973

En el seminari esmentat hi varen participar Gerard Vassails, físic; Oriol Casassas, metge pediatre; Enric Casassas, químic; Heribert Barrera, també químic; Josep M. Camarasa, biòleg; Ramon Folch i Guillen, biòleg; Josep Laporte, metge farmacòleg; Antoni Lloret, físic; Lluís Marquet, enginyer; i Joaquim Ramis, metge pediatre. L’any 1973 encara en faltaven dos per a la mort del General Franco, l’ús de la llengua catalana continuava prohibit a les universitats i les institucions científiques espanyoles i, a l’Acadèmia, aquesta revista encara s’havia de publicar només en castellà. Les sessions, que eren part de les activitats de la Universitat Catalana d’Estiu, es van haver de celebrar en territori de l’Estat francès.

La hipòtesi històrica més raonable és que el “Manifest” va ser important per a la tasca de recuperació terminològica dels anys posteriors que, en l’àmbit de les ciències de la vida i de la salut, portà a l’edició dels fulls lexicogràfics de l’Institut d’Estudis Catalans (IEC)², iniciats el 1978, a la preparació dels vocabularis mèdics³ (1973) i del Diccionari Enciclopèdic de Medicina (1990)⁴ i, en part, a la creació del TERMCAT (1985), però també –i sobretot– perquè fou un impulsor més de l’embranzida que suposà la recuperació de la llengua en moltes de les activitats científiques del país. El manifest, que començava amb dues cites de Rubió i Lluch i de Riba⁵, i acabava fent constar que estava datat a Prada de Conflent, el vint-i-cinc d’agost del 1973, consisteix en 7 punts que reproduïm a continuació (en cursiva).

El “Manifest de Prada”

El català, llengua d’expressió científica

1. *El dret a l’ús de la llengua pròpia ha estat proclamat per veus individuals i col·lectives d’inqüestionable prestigi i autoritat, amb arguments de naturalesa molt diversa —com un dret universal, inviolable i inalienable. Essent així que el català —igualment a d’altres llengües no majoritàries— encara és, malgrat tot, objecte de restriccions i limitacions que atempten contra la seva vida o, si més no, amenacen els seus mitjans de desenvolupament, ENTENEM que no és superflu, ans el contrari, de proferir el permanent i indefallent propòsit de continuar reivindicant el nostre dret a fer-ne ús com a llengua pròpia que ens és i de seguir lluitant per la normalització d’aquest ús.*

2. *A l’igual del ciutadà que en la plenitud de la seva responsabilitat i de la seva dignitat té, en connexió amb el dret d’intervenir en els afers públics, el deure de prendre-hi part i el de fer possible als altres aquesta participació, ENTENEM que tot català plenament responsable, unit al dret, té el deure de fer ús de la llengua pròpia i de possibilitar als altres l’exercici d’aquest dret, tant com —pels seus coneixements o per la seva representació— li sigui a l’abast. ENTENEM que l’ús de la llengua pròpia —ultra un dret inalienable— constitueix, per dignitat, un imperatiu indefugible.*

Correspondència: Oriol Ramis
SocDEMCAT
Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears
C/ Major de Can Caralleu, 1-7
08017 Barcelona
Adreça electrònica: oriolramis@gmail.com

3. ENTENEM que el dret a l'ús de la llengua i el deure que se'n deriva atenyen la totalitat dels seus camps i, en conseqüència, PROCLAMEM aplicables drets i deures a tots els nivells, graus i terrenys de l'activitat humana i, per tant — que res no en justificaria l'exclusió—, en els seus aspectes científics. Si una llengua ha de viure en plenitud, el seu exclusiu conreu literari és manifestament insuficient: cal que la llengua s'enrobusteixi amb el desenvolupament del lèxic científic i tecnològic, que segueixi el vigorós dinamisme de la ciència. Per aquest camí, una llengua ateny la seva majoritat. ENTENEM que el català no esdevingué plenament adult fins que a la seva sòlida trajectòria literària no se sumà l'enriquidora aportació de la terminologia i de la utilització científica i tecnològica, i MANIFESTEM que, d'ençà que aquesta aportació s'inicià, el català ha demostrat a bastament ésser susceptible d'expressar qualsevol concepte fill del conreu de la ciència; els problemes intrínsecament lingüístics que ha hagut de resoldre o que encara ara esperen solució no són sinó els problemes amb què ha topat o topa qualsevol altra llengua moderna de cultura.

4. La inqüestionable viabilitat lingüística del català com a vehicle d'expressió científica pot no traduir-se, però, en una viabilitat real si les circumstàncies no li són propícies. Com que constatem que, en el moment actual, ens veiem coartats directament o indirectament per imposicions o pressions d'índole diversa quant a l'ús de la nostra llengua, MANIFESTEM que l'ús del català en el treball científic quotidià és irrenunciable per als homes de ciència de la nostra comunitat cultural, tant en les tasques de recerca com en les tasques de docència, tant en les petites reunions de treball com en les conferències d'auditori ampli. ENTENEM que aquest ús és espontani en una part molt important dels nostres homes de ciència i per això pensem que aquesta espontaneïtat, signe inequívoc de la viabilitat real del català com a vehicle d'expressió científica, no ha d'ésser de cap manera constreta per tercers i molt menys encara per nosaltres mateixos en inexcusable defecció. ENTENEM que els nostres científics han de mirar d'alliberar-se d'aquesta situació restrictiva a què han estat abocats i han de recuperar llur plena espontaneïtat en la mesura que les circumstàncies els ho permetin, i fins superant les circumstàncies si cal i és possible. ENTENEM que les limitacions que en el domini del lèxic científic i tècnic puguem tenir un moment donat són limitacions de tot el nostre nivell intel·lectual, limitacions que només seran superades mitjançant una reeducació lingüística filla de l'ús, verbal i escrit, continuat de la parla.

5. ENTENEM també que, quant a les publicacions, la situació no és essencialment diferent a la del treball quotidià, bé que cal fer matisacions i salvetats importants. Essent una constant històrica que la comunitat científica occidental cerqui vehicles d'expressió lingüística d'abast ample internacional —el llatí un temps, actualment sobretot l'anglès— REPUTEM de normal i lícit que els nostres homes de

ciència, solidaris amb la comunitat científica mundial, renunciïn en determinats casos a l'ús de la llengua pròpia en favor de l'anglès o d'alguna altra llengua majoritària a l'hora de publicar llurs treballs de recerca, en el benentès que aquesta actitud ha d'ésser filla d'una decisió lliure i voluntària, no pas d'una imposició, i normalment a favor d'una llengua, generalment l'anglès, que hom reconegui com a referent internacional. ENTENEM que la renúncia sistemàtica a favor d'altres llengües científicament parlant tan minoritàries o quasi com la pròpia, o la renúncia imposada, són actituds desafortunades o humiliants respectivament.

6. CONSTATEM que també és una constant històrica que, al costat de les llengües majoritàries, hom faci ús de les llengües pròpies, i, com a membres de la comunitat cultural catalana, ens enorgullim que, per a la nostra, això sigui un fet, bé que desigual i intermitent, des del segle XIII, circumstància que no ens confereix la preeminència, evidentment, però sí un dels llocs degans en el concert de les llengües d'expressió científica europees. ENTENEM que aquest ús és especialment indicat quan les publicacions científiques van dirigides primordialment a la pròpia comunitat cultural i quan tracten temes vinculats al medi geogràfic propi i, per tant, especialment interessants només per als científics que estan avesats a relacionar-s'hi. Per tot això ENTENEM així la nostra actitud lingüística quant a les publicacions:

- a) Fer tots els possibles per publicar en català els textos destinats a la nostra comunitat cultural (manuals, llibres de text i obres de divulgació de qualsevol nivell, etc.), cosa que és la pràctica habitual de totes les comunitats culturals normals, fins de les de demografia més reduïda, i que, en el nostre cas és, a més, condició bàsica per a coadjuvar al bandejament definitiu de les limitacions lingüístiques a què abans ens hem referit: els nostres lectors han de poder accedir al coneixement científic directament en català.
- b) Publicar preferentment en català els treballs de recerca científica referits al nostre medi geogràfic (geologia, geografia, botànica, zoologia, economia, etc.), tot dotant-los d'amplis resums, preferentment en anglès: cal que siguin fàcilment accessibles als membres de la nostra mateixa comunitat cultural o als de comunitats culturals veïnes (que seran romàniques, i per tant permeables al català), sense que puguin deixar d'ésser-ne totalment als membres de comunitats culturals més allunyades (les anglosaxones, posem pel cas).
- c) Publicar en anglès o en alguna altra llengua majoritària en el context científic els treballs de recerca independents del medi geogràfic (química, microbiologia, física, matemàtiques, etc.), sense deixar de publicar en català extrets, resums o tanmateix el treball sencer —abans o després de l'edició en llengua majoritària—, i sense descartar la possibilitat de publicar aquests treballs pel sistema proposat a b).

ENTENEM que cap d'aquestes opcions no està renyida amb la traducció ulterior dels textos catalans a qualsevol altra llengua: no defensem cap mena d'exclusivisme patriòtic sinó que, simplement, neguem tot caràcter vergonyant al nostre vehicle habitual d'expressió.

7. Plenament conscients de l'adversitat de molts dels factors sociolingüístics que intervenen avui en el desenvolupament i en la vida mateixa de la llengua catalana i de la dificultat que comporta llur endegament intrínsecament lingüístic —ni que sigui parcial—, ENTENEM que l'únic organisme amb responsabilitat i autoritat per a coordinar uns esforços, per a dictar unes normes i per a acomplir una missió d'actualització de la llengua és l'Institut d'Estudis Catalans, amb el fervorós reconeixement per la tasca que ha dut a terme en etapes encara més difícils que l'actual, l'INSTEM a prendre —amb la urgència que la penosa circumstància que viu la llengua recomana— unes àgils i accelerades mesures que ens permetin de veure el futur lingüístic de l'idioma amb més consistència i, per tant, amb més esperança.

Alguns comentaris nostres i una crida

Una lectura actual del manifest ens sorprèn per la vigència de la seva reflexió. És la crida a l'imperatiu moral i a la dignitat en la utilització de la llengua allò que ens interpel·la més.

L'ecosistema científic és avui un altre del dels anys setanta del segle passat. Predominen les xarxes socials en la comunicació. Proliferen esdeveniments globals que permeten la connexió simultània de científics de tot el món. Les revistes d'alt impacte són essencials per a les carreres científiques i la difusió mundial del coneixement, i només publiquen en anglès. Hi ha presència de professionals internacionals en qualsevol centre de recerca; aquests se senten atrets per les condicions i pels projectes i la presència d'una llengua pròpia pot ser sentida, equivocadament, com un problema més que no pas com una riquesa. Hi ha dificultats per a publicar en català, etc.

Davant d'aquests reptes i molts d'altres, tots anem prenent decisions d'usos lingüístics que retroalimenteren tant l'ecosistema científic com la salut de la llengua. No tot allò que, des de la posició actual de disglòssia, és presentat com un condicionant o com una limitació és necessàriament cert. Altres llengües minoritàries, quan no estan minoritzades, ens ensenyen que el respecte per la utilització científica de la llengua pròpia no només no contradiu la necessitat de la utilització de la llengua anglesa, esdevinguda ara —sense dubte— la llengua franca del debat científic, sinó que aquest respecte augmenta la riquesa de la contribució de la ciència a la societat.

És fals, com ja deia el "Manifest", que el català sigui incompreensible per a un científic culte provinent d'una altra llengua romànica. A més, els científics disposen avui d'eines de traducció automàtica cada cop més perfecciona-

des que permeten l'accés a textos d'una llengua no coneguda, sobretot si els parlants d'aquestes llengües s'han preocupat que els programaris que ho fan l'incorporin.

El volum de treballadors científics que saben i usen el català és quantitativament avui molt superior al segle passat, encara que també és cert que conviuen i treballen amb molta més interrelació amb d'altres que usen altres llengües. Trobar acords en el funcionament institucional que no vulnerin els drets lingüístics és indispensable i va vinculat al valor que cadascú de nosaltres dona a la nostra llengua i el que donem també a les llengües dels altres. Per posar un exemple, quants científics catalans fan l'esforç de demanar als col·legues lusòfons que s'expressin en la seva llengua?

La tasca feta en fixació terminològica científica en català és comparable a la de qualsevol altra llengua de cultura, però potser la tasca per facilitar que arribi a tots els treballadors científics és una tasca pendent que necessita il·lusió, dedicació i recursos i, sobretot, molta complicitat i responsabilitat dels caps d'equip de recerca i de les institucions.

Els canals existeixen malgrat les condicions de vegades són adverses. No és potser el moment de fer un pas endavant?

Creiem que la celebració dels 50 anys del "Manifest de Prada" ens ofereix una bona oportunitat per reprendre un debat honest i realista sobre la situació de la utilització del català com a llengua d'expressió científica. El seu futur està lligat a allò que fem nosaltres, avui, ara i aquí. Pensem que l'Acadèmia i les altres entitats científiques dels països on el català és parlat no poden eludir aquest debat.

NOTES

1. Podeu trobar-lo, no obstant això, en el volum: Ortega R. En defensa de la llengua: discursos, manifestos i textos decisius en la història del català. Barcelona: Angle editorial; 2015.
2. Full lexicogràfic de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències integrada per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, el Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, el Col·legi de Metges de Barcelona, la Fundació Torres i Ibern, la Institució Catalana d'Història Natural (IEC), la Societat Catalana de Biologia (IEC), la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques (IEC), l'Institut de Tecnologia de la Construcció de Catalunya i els estudiants dels grups dinamitzadors del català a les universitats de Barcelona.
3. Vocabulari Mèdic. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears; 1973.
4. Diccionari Enciclopèdic de Medicina. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; 1990.
5. "Si una llengua ha de viure cal que es trempi i s'enrobusteixi amb tots els vocabularis tècnics; que bategui, en una paraula, amb el ritme harmoniós i total de la ciència i de la vida". A. Rubió i Lluch. "Prat de la Riba i els seus assessors van encertar la coratjosa, l'escandalosa jugada: establir que el català fos la llengua dels llibres científics del nostre Institut. El que la fa d'un suprem valor estratègic és que amb ella, en un moment precís, es mostrava com i per on calia arriscar-se; o així i per allí, o a la llarga es perdria tot, fins la més dolça i gronxoladora poesia". Carles Riba, Festa anyal de l'IEC, 1957.